

3. OECD Hand book on Economic Globalization Indicators. OECD. 2005.
4. *Loschky A.* (2010) Reviewing the nomenclature for high-technology — the sectoral approach of European Communities. Available at: <http://publications.jrc.ec.europa.eu>
5. Eurostat (2014) Eurostat indicators of High-tech industry and knowledge — intensive services, January 2014. Annex 3 — High-tech aggregation by NACE Rev.2. Available at: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
6. Eurostat (2014) Eurostat indicators of High-tech industry and knowledge — intensive services, January 2014. Annex 5 — High-tech aggregation by SITC Rev. 4 High-technology products. Available at: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
7. *T.M. Tsigankova, L.P. Petrashko, T.B. Kal'chenko* Mizhnarodna torgivlja: Navch. posibnyk.- K.:KNEU, 2001 — 488 p.
8. *Y. Gurova.* Visokotehnologychij eksport SNG: problema yzmerenyja. — ЕЭУ. — №4 (25). — nojabr' 2014. — P. 31—46.

УДК 338.439.02:631.57

Войчак Д. А.,

здобувач кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ

Voychak D. A.,

candidate for a degree of the International Economics Department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

CONCEPTUAL DIRECTIONS OF SOLVING THE GLOBAL FOOD PROBLEM

АНОТАЦІЯ. Досліджено теоретичні підходи до трактування сутності продовольчої безпеки. Проаналізовано сучасний рівень продовольчої безпеки в світі, на основі показника виробництво зерна на душу населення. Визначено основні аспекти, що характеризують глобальну продовольчу безпеку. Ґрунтовно досліджено фактори зростання цін на сільськогосподарські сировинні товари в розрізі країн. Окреслено основні напрямів реалізації концепції економічного розвитку з урахуванням забезпечення продовольчої безпеки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: продовольча безпека, глобальний ринок, виробництво зерна, ціни, сільське господарство, продовольство.

ANNOTATION. This article is devoted theoretical approaches to the interpretation of essence of food security. Modern food strength security in the world was analyzed on the basis of average grain production per capita. The main aspects were detected that characterize global food security. Factors of growth prices on agricultural commodities were thoroughly investigated across countries. The main directions of economic development concept were outlined based on food security.

KEYWORDS: food security, global market, production of grain, price, agriculture, food.

Постановка проблеми. Одна із найболючіших глобальних проблем сучасності — продовольча безпека. Питання забезпечення населення земної кулі продовольством залишалися актуальними впродовж усього розвитку людської цивілізації. Потенційний дефіцит продовольства є чи не найстарішим з усіх глобальних проблем, з якими людство зіткнулося на сучасному етапі свого розвитку, — вона обговорюється вже більше 200 років.

Постійний пошук адекватних механізмів вирішення продовольчої проблеми корелюється з трансформаціями моделей економічних взаємовідносин у світовому співтоваристві. Вирішення цього питання є викликом, а по суті трагедією сучасної цивілізації з її досягненнями в галузі науки і техніки, рівнем розвитку продуктивних сил, можливостями виробництва продуктів харчування, і вже кілька десятиліть знаходиться в центрі уваги світової спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вирішення світової продовольчої безпеки досліджують вітчизняні і зарубіжні науковці В. Власов, П. Гайдучкий, О. Гойчук, А. Ішханов, У. Лиферт, Т. Осташко, О. Онищенко, Б. Пасхавер, П. Саблук, А. Савельєва, О. Шпичак, В. Юрчишин, E. Vanhaute, A. Sen, O. Canuto, V. Babcock та інші. У більшості досліджень авторами розглядається загальна тенденція розвитку світового продовольчого ринку та його впливу на вирішення проблем глобальної продовольчої безпеки. Проте гострота цієї проблеми не зменшуються, тому проблеми формування глобального продовольчого ринку та забезпечення продовольчої безпеки потребують додаткового дослідження.

Метою нашого дослідження стало обґрунтування основних факторів формування і напрямів вирішення глобальної продовольчої проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прояви глобальної продовольчої проблеми існували впродовж багатьох десятиліть.

Саме тому в 1945 році було створено ФАО (FAO — Food and Agriculture Organization), а в 1972 році було написано доповідь Римському клубу «Межі росту». На початку XXI ст. став очевидним той факт, що зниження цін на продовольство не відбудеться ніколи, вартість продуктів харчування продовжить зростати, оскільки усі ліміти для нарощування виробництва продовольства вичерпані.

Сучасна ситуація у світі характеризується, з одного боку, наявністю величезною кількістю, що голодують у країнах третього світу, з іншого, надмірним виробництвом продуктів харчування в розвинених державах, де проживає не більше 20 % населення планети. Країни, що розвиваються, нездатні забезпечити населення власним продовольством відповідно до фізіологічних норм живлення, вимушені імпортувати його в обмін на стратегічні матеріальні ресурси, дорогоцінні метали і значні політичні поступки.

Спочатку продовольча проблема в економічній науці була синонімом поняття «голод» і визначалася як «раптовий дефіцит продуктів харчування, викликаний природними катаклізмами (посуха, повінь) або екологічними катастрофами (виверження вулканів, епідемії)» [1, с. 50].

Ми підтримуємо думку А. Савельєвої, що в сучасному вимірі під глобальною продовольчою проблемою слід мати на увазі ріст цін на продукти харчування, який примушує голодувати найбільш вразливі верстви населення у більшості країн світу [2, с. 566].

Ще у 80-х роках минулого століття А. Сен зазначав, що причини голоду слід шукати не в недостатній кількості вироблюваного світом продовольства на душу населення, а в ситуаціях так званих «провалів прав користування» («entitlements failures»), коли навіть при достатній кількості продовольчих ресурсів люди не можуть скористатися ними [3, с. 760].

Підтверджуються ці тези тридцятирічної давності і сучасними статистичними даними. Зокрема, одним із найважливіших показників продовольчої безпеки держави є виробництво зерна на душу населення. Мінімально допустиме, за даними ФАО, значення цього показника — 230 кг на душу населення [4]. Традиційно вважається, що виробництво 500 кг зерна на душу населення — це поріг продовольчої безпеки країни. За даними ФАО, загальне виробництво зернових на всіх континентах складало 1850 млн т у 2011—2012 сільськогосподарському маркетинговому році, з них 956 млн т (51,7 %) — пшениця. Запас зернових у світовому масштабі склав 366 млн т або 19,8 % від світового споживання цієї

культури. Виробництво на душу населення складає 263,6 кг, що вище мінімально прийняттого показника.

Ці дані зайвий раз підтверджують, що при проведенні виваженої продовольчої політики світових запасів зерна на даний момент вистачить, щоб прогодувати усе населення планети. Тобто на даний момент у світі немає такого дефіциту продуктів, який може пояснити таку велику кількість голодуючих людей.

В якості основної характеристики глобальної продовольчої проблеми можна привести висловлювання Ж. Ширана, виконавчого директора Всесвітньої продовольчої програми ООН, який вказує, що незважаючи на значний ріст виробництва продовольства у світі ми вимушені констатувати, що сьогодні голодують більше, ніж коли б те не було. Ми викладаємо на полиці супермаркетів продукти, але люди просто не можуть собі дозволити їх купити» [5, с. 7].

За даними організації по продовольству та сільському господарству ООН (FAO) сьогодні в країнах, що розвиваються, налічується більше 800 млн людей, що страждають від недоїдання. Щорічно з голоду помирають 30 млн чоловік, з яких 6 млн — діти. Це означає, що кожні 5 секунд на Землі з голоду помирає одна дитина. Проте у світі немає такого дефіциту продуктів, який міг би пояснити цю катастрофу [6, с. 4].

Організація по продовольству та сільському господарству ООН (FAO) як спеціалізована міжнародна організація, розглядає продовольчу безпеку як глобальний феномен. В інтерпретації FAO, під продовольчою безпекою розуміється ситуація, в якій усі люди у будь-який час мають доступ до достатньої кількості безпечних і поживних продуктів задля забезпечення своїх потреб і переваг в їжі для активного і здорового життя. При цьому FAO виділяє чотири аспекти, що характеризують продовольчу безпеку [7]:

- наявність їжі — наявність достатньої кількості продуктів харчування належної якості, що поставляються національними або імпортними виробниками (у тому числі гуманітарна допомога);

- доступність харчування — доступ індивідів до ресурсів, необхідних і достатніх для отримання продуктів харчування для збалансованого раціону;

- раціональність використання продовольства — задоволення усіх фізіологічних потреб організму за допомогою збалансованого харчування;

- стабільність — відсутність ризиків втрати доступу до продуктів харчування у найближчому майбутньому.

Частина дослідників, що займаються проблемами продовольчої безпеки, дотримується навіть тієї думки, що цей термін має на увазі безперервне постачання населення країни суто вітчизняними товарами, тобто держава не повинна залежати від зовнішніх постачальників продуктів харчування [8, с. 141].

Ще на одному важливому аспекті наголошує О. Canuto, який вказує, що на існування глобальної продовольчої проблеми вказує і фактор «агфляції», тобто швидкого здороження продовольства відносно традиційно сировинних товарів, саме це, на думку дослідника, дає право вважати продукти харчування одними з локомотивів інфляції в світі [9].

Таким чином, продовольча проблема на даний момент полягає не в тому, чи зможе Земля зробити потрібну кількість продуктів харчування для свого збільшеного населення, а в тому, чи вдасться задовольнити в найближчі десятиліття потреби людства саме в тих продуктах харчування, попит на які буде нависооимим, і чи можна буде здійснити це за розумними цінами, які будуть адекватні прибуткам відносно бідних шарів суспільства багатих країн [10, с. 8].

У 80-х—90-х роках ХХ століття світові ціни на продукти харчування в реальному вираженні знижувалися, в з 2002 році вони почали рости, до 2011 року Індекс продовольчих цін (ІПЦ) ФАО більш ніж у два рази перевищив показники 20002—2002 років (рис. 1).

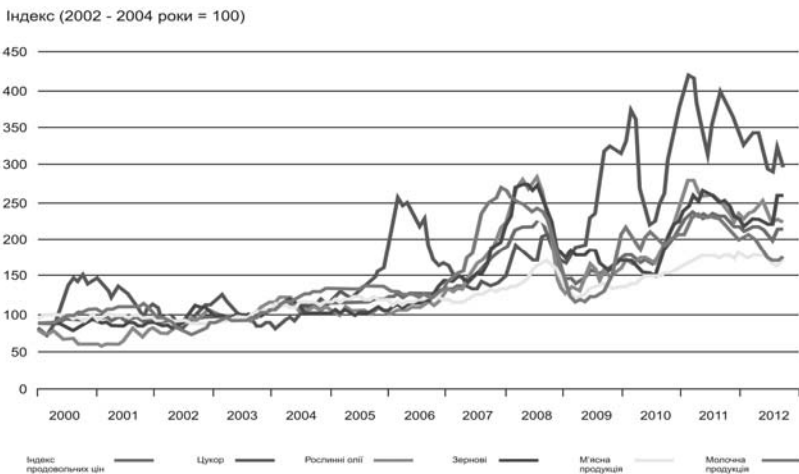

Рис. 1. Індеси продовольчих цін ФАО та індеси цін на його складові

Найвагомішим є той факт, що реальні ціни залишалися вище за свій попередній низький рівень упродовж більше десяти років поспіль. Це є найтривалішим безперервним циклічним періодом росту реальних цін за останні 50 років. Не дивлячись на те, що світові продовольчі ціни трохи знизилися в порівнянні зі своїм найвищим рівнем 2011 року, вони все ще істотно перевищують свої середні історичні значення, при цьому ціни на зернові знову вирости в середині 2012 року.

У 2010 році і початку 2011 року з цін на сировинні товари, що враховуються в ІІЦ ФАО, найбільше вирости ціни на цукор, рослинні олії і зернові. Волатильність цін на цукор була навіть сильнішою, ніж волатильність цін на інші сировинні товари, що враховуються в Індексі. Ціни на м'ясо вирости в найменшій мірі і не були схильні до таких очевидних коливань. Ціни на молочну продукцію залишалися нижче за середні показники ІІЦ з кінця 2010 року і помітно знизилися в останні місяці. За Сільськогосподарським прогнозом ОЕСР-ФАО на 2012—2021 роки світові ціни на сировинні товари в наступному десятилітті залишаться на досить високому рівні [11].

З 2000 року споживчі ціни на продовольство зростали швидше, ніж споживчі ціни в цілому практично в усіх 166 країнах, по яких систематизуються дані в ФАО. Показники інфляції продовольчих цін перевищували показники інфляції споживчих цін у цілому на 10 відсоткових пункти в 73 країнах, на 20 відсоткових пунктів у 55 країнах і на 30 відсоткових пунктів в 12 країнах. Приклади окремих країн свідчать про те, що особливо високою інфляція цін на продовольство була в таких країнах, як Китай, Руанда і Таїланд (рис. 2).

В основі зростання цін на сільськогосподарські сировинні товари лежать багато факторів, найсуттєвішими з яких є ріст чисельності і прибутків на душу населення, міграція в міста і пов'язані з цим зміни режимів живлення в країнах, що розвиваються; викликані зміною погодних умов, порушення виробничих циклів, пов'язані з торговою політикою потрясіння і зростаючий попит на початкову сировину для біопалива. Ведуться також суперечки відносно ролі спекулятивної торгівлі як чинника, що лежить в основі волатильності цін. Ці чинники у поєднанні з ростом обмежень, пов'язаних з природними ресурсами, породжують питання щодо спроможності глобальної сільськогосподарської системи відповідати зростаючому попиту.

Рис. 2. Споживчі ціни на продовольство по відношенню до всіх цін по окремим країнам

Високі ціни на продовольство не стали, як виявилось, сприятливою можливістю для сільськогосподарських виробників країн, що розвиваються. Вони не скористалися цією можливістю для інвестування засобів, збільшення обсягу виробництва і підвищення продуктивності праці, оскільки ефект високих цін їх не досяг, їх доступ до фінансово прийнятних засобів виробництва був обмежений, в їх розпорядженні були лише слабкі технології, були відсутні необхідна інфраструктура і інституціональна база, а деякі заходи політичного реагування (наприклад, контроль цін і зниження тарифів) фактично скоротили стимули.

Саме тому одним із найважливіших напрямів реалізації концепції економічного розвитку будь-якої країни є завдання забезпечення продовольчої безпеки, яка включає гарантування стабільного продовольчого забезпечення, а також підтримку обсягів сільськогосподарського виробництва, що забезпечують продовольчу незалежність. Вона залежить як від макроекономічної ситуації, ефективності громадського виробництва і прибутків населення, так і від розвитку національного агропродовольчого сектора економіки.

Таким чином, очевидно, що існуюча система виробництва і розподілу продовольства, заснована на торговельній взаємозале-

жності, глибокій спеціалізації, інтегруванні з волатильними ринками вуглеводнів і поширенні фінансових спекуляцій, не є стабільною. Крім того, агропродовольчі системи країн змінюються в результаті динамічної взаємодії низки екологічних, соціальних і економічних факторів, у тому числі глобальних змін навколишнього середовища, урбанізації, інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, його концентрації, вертикальної інтеграції та координації, індустріалізації, дерегулювання і лібералізації економіки.

Висновки. Єдиним реальним шляхом вирішення проблеми забезпечення населення будь-якої країни необхідним раціоном харчування (як за кількістю, так і за поживністю продовольства) полягає в розвитку власного сільського господарства, перш за все там, де воно становить основу економіки і де брак їжі відчувають у першу чергу самі селяни.

Але і в країнах, здатних оплачувати імпорт недостатніх власних продуктів харчування, сільське господарство потребує підтримки та захисту, якщо через об'єктивні природно-кліматичні умови його розвиток виявляється набагато більш трудо-, капітало- та енергоємним, ніж у конкурентів на світовому ринку. Для цього є економічні і політичні підстави: забезпечення продовольчої безпеки, запобігання загрози безробіття, надмірної урбанізації, нерівномірності господарського освоєння території і запус-тіння історично освоєних районів [12, с. 11].

Необхідно забезпечити баланс між захистом споживачів від вищих цін на продовольство і підтримкою стимулів до інвестицій у підвищення продуктивності і до реакції у відповідь з боку пропозиції. Заходи політики мають бути адресними, такими, що не чинять деформуючої дії і позитивно впливають на інвестиції в сільське господарство. Багато країн, що розвиваються, потребують міжнародної підтримки для подолання бюджетних обмежень і для вироблення і проведення належної політики. Розвиненим країнам також слід розглянути питання дії їх сільськогосподарської, торгової і енергетичної політики на світові ціни на продовольство і на його доступність.

Література

1. *Vanhaute E.* From Famine to Food Crisis: What History Can Teach us about Local and Global Subsistence Crises // *Journal of Peasant Studies.* — 2011. — 38.1

2. *Савельева А.В.* Роль продовольственной проблемы в современной мировой экономике / А.В. Савельева // Экономический журнал ВШЭ . — №3. — 2010 — С. 563—580.
3. *Sen A.* Development: Which Way Now? // The Economic Journal. — 1983. — Vol. 93. — № 372.
4. The official website of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) URL: http://www.fao.org/index_ru.htm
5. Introducción A La Crisis Alimentaria Global // GRAIN, Entrepueblos y la Campaña «No te Comas el Mundo», 2008.
6. *Ишханов А.В.* Мировая продовольственная проблема: анализ и прогноз // Экономика: теория и практика. —2011. — №1. — С. 3—8.
7. An Introduction to the Basic Concepts of Food Security. FAO, 2008.
8. *Лиферт У.М.* Продовольственная безопасность России вне опасности / Круглый стол по вопросам продовольственной и аграрной политики. — М.: Московское представительство Ситезенс-Нетуорк, 1996. — № 1. — С. 15—21.
9. *Canuto O.* Global Agflation, Energy Security and Bio-fuels // Latin America EconoMonitor. 2008. 23 February
10. *Babcock B.A.* Charting Growth in Food Demand // Iowa Ag Review. — 2008. — Vol. 14. — № 3.
11. Положение дел в области продовольствия и сельского хозяйства — Продовольственная и сельскохозяйственная организация объединенных наций — Рим, 2012 [Электронный документ] — Режим доступа: <http://www.fao.org/catalog/inter-e.htm>
12. *Кірова Л.* Організаційно-економічні засади розвитку світового сільськогосподарського ринку в сучасних світо господарських умовах / Л. Л. Кірова [Електронний документ] — Режим доступу: http://old-bumib.edu.ua/sites/default/files/visnyk/3_6.pdf

Reference

1. *Vanhaute E.* From Famine to Food Crisis: What History Can Teach us about Local and Global Subsistence Crises// Journal of Peasant Studies. — 2011. — 38.1
2. *Saveleva A.V.* Rol prodovolstvennoi problemy v sovremennoi mirovoi ekonomyke / A.V. Saveleva // Ekonomychesky zhurnal VShE . — №3. — 2010 — S. 563—580.
3. *Sen A.* Development: Which Way Now? // The Economic Journal. — 1983. — Vol. 93. — № 372.
4. The official website of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) URL: http://www.fao.org/index_ru.htm
5. Introducción A La Crisis Alimentaria Global // GRAIN, Entrepueblos y la Campaña «No te Comas el Mundo», 2008.
6. *Yshkhanov A.V.* Myrovaia prodovolstvennaia problema: analiz y prohnaz // Ekonomyka: teoryia y praktyka. — 2011. — №1. — S. 3—8.
7. An Introduction to the Basic Concepts of Food Security. FAO, 2008.

8. *Lyfert U.M.* Prodovolstvennaia bezopasnost Rossyy vne opasnosti / Kruhlyi stol po voprosam prodovolstvennoi y ahrarnoi polytyky. — M.: Moskovskoe predstavitelstvo Sytezens-Netuork. — 1996. — № 1. — S. 15—21.

9. *Sanuto O.* Global Agflation, Energy Security and Bio-fuels // Latin America EconoMonitor. 2008. 23 February

10. *Babcock B.A.* Charting Growth in Food Demand // Iowa Ag Review. — 2008. — Vol. 14. — № 3.

11. Polozhenye del v oblasti prodovolstvyia y selskoho khaziaistva — Prodovolstvennaia y selskokhoziaistvennaia orhanyzatsyia ob'edynennykh natsyi — Rym, 2012 [Elektronnyi dokument] — Rezhym dostupa: <http://www.fao.org/catalog/inter-e.htm>

12. *Kirova L.* Orhanizatsiino-ekonomichni zasady rozvytku svitovoho silskohospodarskoho rynku v suchasnykh svito hospodarskykh umovakh / L. L. Kirova [Elektronnyi dokument] — Rezhym dostupu: http://old.bumib.edu.ua/sites/default/files/visnyk/3_6.pdf

УДК 336.7

Співак І.В.,

к.е.н., заступник начальника
управління — начальник відділу
макроекономічного аналізу
та короткострокового прогнозування,
Національний банк України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ВАЛЮТНОГО МЕХАНІЗМУ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Spivak Inna,

Ph.D., Deputy Head of Division — Head
of Section of Macroeconomic Analysis
and Short-term forecasting,
National Bank of Ukraine

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF DEFINING THE ESSENCE OF THE MONETARY MECHANISM IN THE GLOBAL ECONOMY

АНОТАЦІЯ. Дедалі більше зростання ролі і значення валютних відно-
син, яке зумовлене поглибленням інтернаціоналізації виробництва,